

KARL-OTTO APEL

Sosyal Bilimlerin Mantığı

27 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler

Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

Bir taş yokuştan neden yuvarlandı diye sorunca eğitim, yerçekimi ve sürtünme yeterli olabilir. Bir insan toplantıdan neden çıktı diye sorunca kapının açılmasını anlatmak yetmez; kırıldığını, protesto ettiğini ya da acil haber aldığını anlamamız gerekir. Apel sosyal bilimlerin hem nedenleri hem anlamlı gerekçeleri araştırması gerektiğini söyler.

Bu kitap nasıl okunmalı?

İnsan davranışını yalnız dışarıdan nedenlerle açıklamakla içeriden anlamak arasındaki eski kavgayı; dil, yorum, eleştiri ve herkesin katılabildiği gerekçeli iletişim üzerinden bir araya getiren sosyal bilim rehberi.

Sitedeki 1973 tarihli 'Sosyal Bilimlerin Mantığı' kaydı tek başına bu adla yayımlanmış bir kitapla bire bir örtüşmez. Rehber, Apel'in 1973 tarihli iki ciltlik Felsefenin Dönüşümü'ndeki dil çözümlemesi, göstergebilim ve hermenötik programını; açıklama-anlama tartışmasını sistemleştiren Understanding and Explanation çalışmasıyla birlikte, bibliyografik farkı saklamadan izler.

Bir doktor hastanın nabzını ölçer ve hangi ilacın etkili olduğunu araştırır. Hasta ise 'evime dönemediğim için göğsüm sıkışıyor' der. Sayı olmadan teşhis eksik, kişinin anlam dünyası olmadan bakım kör kalabilir. Apel'in köprüsü, iki bilgiyi tek dile indirgemek değil, hangi soruda nasıl birbirini denetlediklerini göstermektir.

KULLANIM ÖNERİSİ

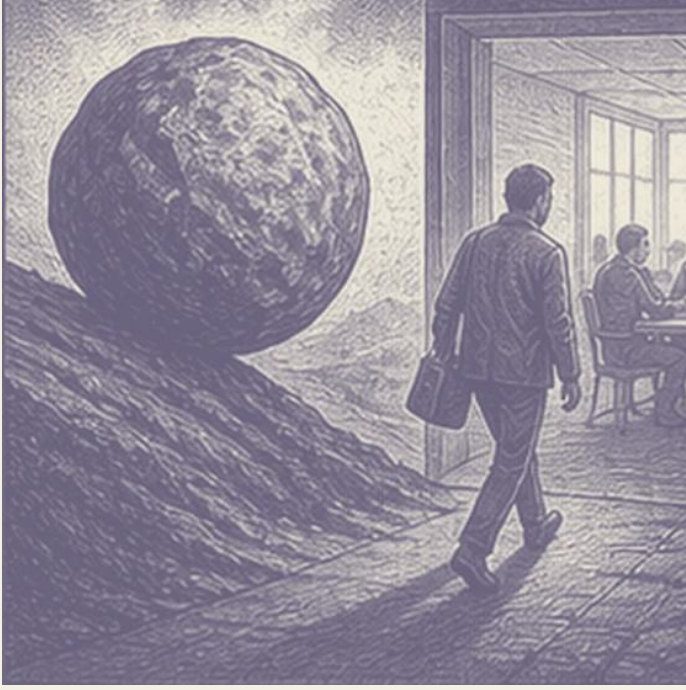
Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

21 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	12	Üç meşru sosyal bilim yaklaşımı
02	Taş ile insan aynı biçimde açıklanır mı?	13	Amaçlı eylemi açıklamak
03	Açıklama geleneği	14	Kendi kendini gerçekleştiren bilgi
04	Anlama geleneği	15	İdeoloji eleştirisi
05	Hermeneutik daire	16	Psikanaliz eleştirel model olabilir mi?
06	Dil araştırmanın dışında değildir	17	Açıklama ile anlamayı uzlaştırmak
07	Wittgenstein ve dil oyunları	18	Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer
08	Peirce ve sınırsız araştırma topluluğu	19	Kitap hakkında süren tartışma
09	Anlamak için zaten anlamaya ihtiyaç var	20	Bugüne taşınan üç soru
10	İdeal iletişim topluluğu	21	Bir cümlede kitabın özü
11	Bilgi ilgileri		

Taş ile insan aynı biçimde açıklanır mı?

Doğa olayında düzenli neden aramak güçlüdür; insan eyleminde failin gerekçesi, dili ve paylaşılan kuralı hesaba katmadan aynı model eksik kalır. Mesele tek neden bulmak değil, sonucu üreten düzeni görebilmektir.

Cam kırılınca topun hızını ölçeriz; çocuk camı neden kırdın sorusuna 'arkadaşımı korumak istedim' diye eylemin anlamını açıklar. Örnek kanıtın tamamı değildir; yine de iddianın nerede sinanacağını açık eder.

Nedensel açıklama olayın hangi koşulda oluştuğunu, hermenötik anlama davranışın ne olarak yapıldığını gösterir. Aradaki basamakları atlamak etkileyici fakat boş bir sonuca yol açabilir.

Gerekçe söylemek gerçek nedeni her zaman doğru anlatmaz; kişi kendini kandırabilir veya kabul gören mazeret üretebilir. Sonraki araştırmalar ayrıntıyı değiştirse bile iyi soru yaşamaya devam edebilir.

Bir davranışta dış koşul ile kişinin verdiği anlamı iki ayrı sütunda toplayıp nerede uyuşmadığını görün. Eylem fiziksel olaydır ama 'özür', 'protesto' veya 'söz verme' oluşu yalnız hareket çizgisinden okunamaz. Böyle bir gözlem kavramın açıklayıcı mı, yalnız etkileyici mi olduğunu gösterir.

Açıklama geleneği

Pozitivist bilim anlayışı sosyal olayı genel yasalar ve başlangıç koşulları altına koyarak öngörülebilir biçimde açıklamak ister. Kavramın değeri, daha önce kopuk duran ayrıntıları aynı haritada buluşturmasındadır.

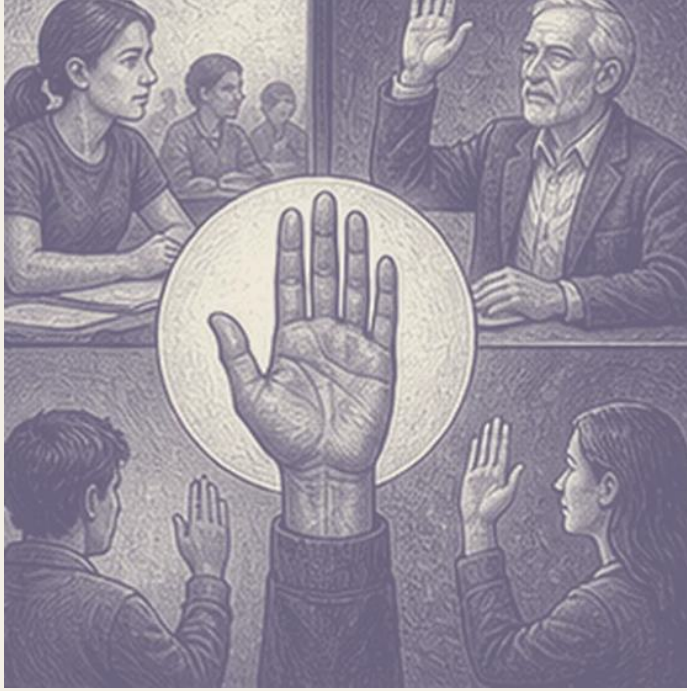
İşsizlik yükseldiğinde belirli koşullarda göç eğiliminin arttığını gösteren geniş veri düzenli ilişki kurabilir. Aynı kişiler başka kurallar içinde farklı davranınca açıklamanın yeri değişir.

Dedüktif-nomolojik model genel kural ile somut durumu birleştirip sonucun neden beklendiğini gösterir. Bu hareketin kim tarafından başlatıldığı kadar kim tarafından sürdürüldüğü de önemlidir.

İnsan toplumunda açık sistem, değişen kurum ve kendini yorumlayan aktörler kesin doğa yasası benzeri genellemeleri sınırlandırabilir. Güçlü ton, belirsizlik ve bağlam payını ortadan kaldırmaz.

Bir istatistiksel ilişkinin her bireyi kader gibi belirlemediğini, hangi koşullarda güçlendiğini belirtin. Yasa modeli nerede, ne zaman ve hangi nüfusta çalıştığı açıklandığında sosyal bilim için değerli kalır. Amaç düşüncüyü insanlara etiket yapmak değil, görünmeyen koşulu fark etmektir.

Anlama geleneği

Hermenötik gelenek insan eylemini dış hareket değil, tarihsel dil ve amaç içinde anlam taşıyan ifade olarak okumayı öne çıkarır. Burada tanımdan çok, tanımın görmemizi sağladığı ilişki önemlidir.

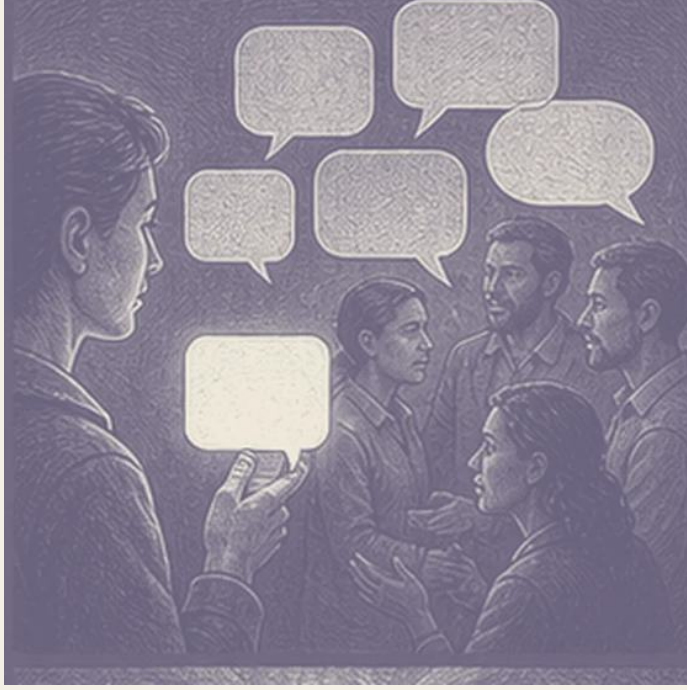
Aynı el kaldırma sınıfta söz istemek, açık artırmada teklif vermek veya sokakta selamlamak olabilir. Bu olayın tersini düşünmek zorunlu olanla değişebilir olanı ayırmayı kolaylaştırır.

Bağlam ve ortak kural fiziksel hareketi belirli bir eyleme dönüştürür; araştırmacı bu anlam ağını yeniden kurar. Süreç, büyük değişimin gündelik tekrarlarla nasıl kurulduğunu gösterir.

İçeriden anlamak eylemi ahlaken onaylamak ya da failin bütün açıklamasını doğru kabul etmek değildir. Bu uyarı kavramı reddetmez; doğru ölçüde kullanmayı sağlar.

Bir görüntüyü yorumlamadan önce mekânı, katılımcıların bildiği kuralı ve olayın öncesini sorun. Anlamanın denetlenmesi başka yorumcuların metin ve bağlamla daha iyi açıklama sunabilmesine bağlıdır. Kısa vadeli kazanç ile uzun vadeli maliyeti ayırmak bu merceği hayata geçirir.

Hermeneutik daire

Bir sözün parçasını bütün konuşmadan, bütünü de parçaların anlamından hareketle anlarız; yorum düz çizgi değil düzeltici bir döngüdür. Bu başlangıç bir hüküm değil, sonraki örnekleri sınayacak mercektir.

Mesajdaki 'tamam' kelimesi tek başına onay görünür; önceki tartışma ve ton bilindiğinde kırılgan bir kapanış olabilir. İnsan yüzü eklendiğinde tartışmanın kimin hayatına dokunduğu anlaşılır.

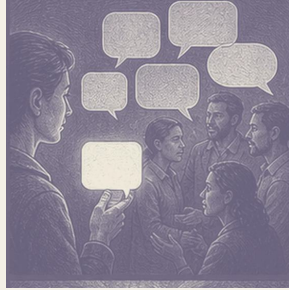
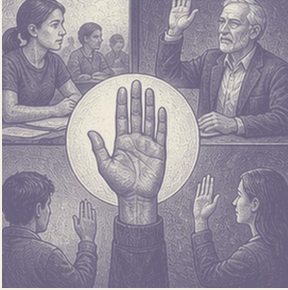
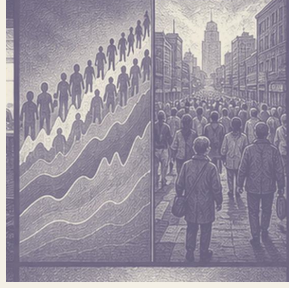
Araştırmacı ilk ön anlayışla metne girer, ayrıntılar beklentiyi bozar ve bütün yorumu yeniden kurar. Bir halkanın maliyeti başka bir gruba aktarılıyorsa açıklama ona da bakmalıdır.

Daire keyfi yorum izni vermez; metin, bağlam ve başkalarının itirazı bazı yorumları daha güçlü kılar. Bu sınır fikri zayıflatmaz; onu her kapıyı açtığı sanılan sahte anahtardan korur.

İlk izleniminizi kesin sonuç yapmadan yeni ayrıntının bütün hikâyeyi değiştirip değiştirmediğini kontrol edin. Ön anlayışı kabul etmek önyargıya teslim olmak değil, onu karşılaşmada değiştirilebilir kılmaktır. Kişiyi suçlamadan önce davranışı üreten koşulu değiştirmek daha öğretici olabilir.

OKUMA EŞİĞİ 1 / 3

İlk bağlantılar artık görünür

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Taş ile insan aynı biçimde açıklanır mı?
- Açıklama geleneği
- Anlama geleneği
- Hermeneutik daire

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Dil araştırmanın dışında değildir
- Wittgenstein ve dil oyunları
- Peirce ve sınırsız araştırma topluluğu
- Anlamak için zaten anlamaya ihtiyaç var

Bağlantı sorusu: “Taş ile insan aynı biçimde açıklanır mı?” ile “Hermeneutik daire” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Dil araştırmanın dışında değildir” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Dil araştırmanın dışında değildir

Sosyal bilimci dünyayı dilsiz bir yerden gözlemez; soru, kategori ve rapor zaten paylaşılan dilin içinde kurulur. İlk bakışta küçük görünen ayırım, sorumluluğun yerini değiştirir.

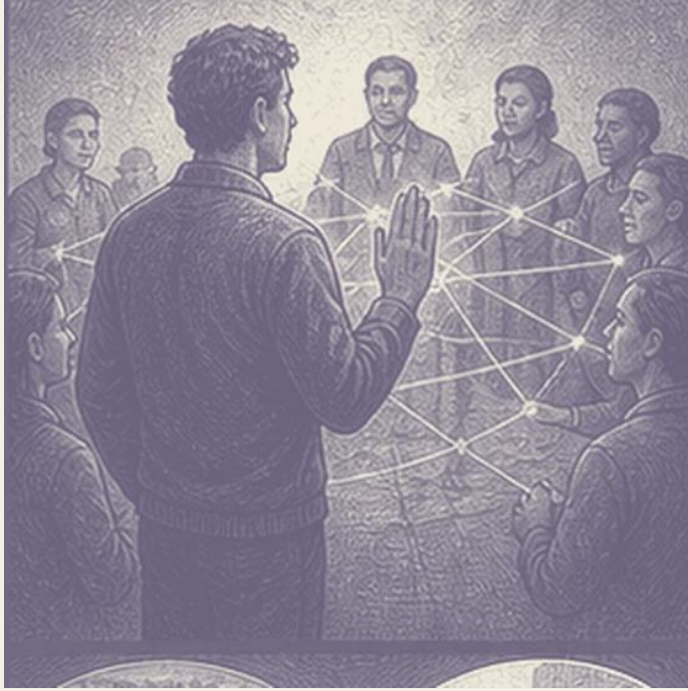
Ankette 'işsiz' seçeneği evde bakım veren, geçici iş arayan ve çalışmaktan vazgeçen kişileri farklı biçimde görünür ya da görünmez yapar. Sahnedeki sonuç tek niyetten değil, küçük koşulların birleşmesinden doğar.

Kavramlar verinin nereden kesileceğini belirler, katılımcılar da bu kavramları öğrenip davranışlarını değiştirebilir. Bu bağlantı geçmişteki örneği bugüne birebir kopyalamadan karşılaştırma imkânı verir.

Dilin rolü maddi koşulların yalnız sözden oluştuğu anlamına gelmez; gelir, beden ve mekân gerçek sınırlamalar taşır. Bir düzeni tarif etmek onu ahlaken onaylamak anlamına gelmez.

Bir araştırma sonucunda ölçümden önce kategorinin kimleri dışarıda bıraktığını ve kimlerce anlaşıldığını inceleyin. Katılımcının araştırma kelimesini benimsemesi, ölçülen sınıfın davranışını zaman içinde dönüştürebilir. Hazır reçete yerine kararın gizli varsayımını açığa çıkarmak gerekir.

Wittgenstein ve dil oyunları

Sözcüklerin anlamı özel zihinsel resimde değil, belirli yaşam biçimi içindeki kamusal kullanım kurallarında oluşur. Bölüm böylece kişiyi suçlamadan önce koşulları incelemeyi önerir.

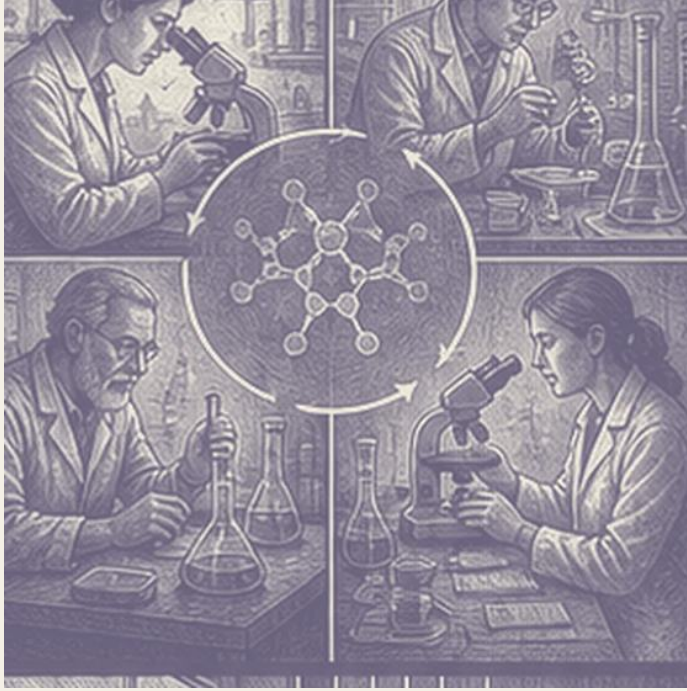
'Söz veriyorum' cümlesi sözlük bilgisi değil, gelecekte hesap verme yükümlülüğü yaratan toplumsal bir hamledir. Büyük kelimelerin gerisindeki basit hareket burada açıkça görülür.

Dil oyunu konuşma ile eylemi bağlar; kurala uygunluk başkalarının düzeltbildiği ortak pratikte öğrenilir. Mekanizmayı tersine çevirmek, fikrin karşı örnek karşısındaki dayanıklılığını gösterir.

Dil oyunlarının çeşitliliği oyunların birbirini eleştiremeyeceği kapalı adalar olduğu sonucunu vermemelidir. Karşı örnek iddiayı yok etmekten çok hangi koşulda geçerli olduğunu gösterir.

Bir kelimenin ne demek olduğunu tartışırken o kelimeyle insanların ne yaptığını ve kime sorumluluk yüklediğini görün. Kuralı bilmek yalnız tanım söylemek değil, yanlış kullanım karşısında düzeltmeyi anlayabilmektir. Geçmişteki sonucu değil, o sonucu doğuran soruyu bugünün araçları içinde sınamak gerekir.

Peirce ve sınırsız araştırma topluluğu

Apel, doğruluğu tek kişinin kesinliğine değil, kanıtların açıkça sınıandığı ve itirazların sürebildiği araştırma topluluğu ideale bağlar. İddia her şeyi açıklamaz; fakat doğru soruyu kurmak için sağlam bir başlangıç verir.

Laboratuvar bulgusu yapan kişinin ününe göre değil, başkalarının yöntemi tekrar edip hatayı gösterebilmesine göre güç kazanır. Bu an, kitabın genel savını tek bir hayatın ölçeğinde sinamamıza izin verir.

İşaretler yeni yorumlara açılır, soruşturma düzeltmelerle ilerler ve hakikat ulaşılmış oy değil araştırmayı yöneten ufuk olur. Bu zincirde hangi halka koparsa sonucun değişeceği ayrıca sorulmalıdır.

Çoğunluğun mevcut kabulü doğru olmak zorunda değildir; ideal topluluk dışlanan sesleri ve gelecek itirazları da hesaba katar. Benzetme akılda kalıcıdır ama dünyanın tamamı değildir.

Bir iddianın eleştiriye gerçekten açık olup olmadığını veri, yöntem ve karşı örneğe erişim üzerinden sinayın. Peirceci ufuk kesinliğin tek kişide kapanmasını önleyerek doğruluğu gelecekteki eleştiriye açık tutar. Kesin hüküm karşısında eksik kanıt sormak acele genellemeyi durdurabilir.

Anlamak için zaten anlamaya ihtiyaç var

Ciddi bir tartışmaya giren kişi farkında olmasa da sözünün anlaşılabilir, doğru, içten ve gerekçelendirilebilir olmasını talep eder. Bu çerçeveye kurulduğunda kitabın zor görünen sorusu gündelik hayata yaklaşır.

'Hiçbir gerekçe geçerli değildir' diyen biri karşısındakinden bu cümleyi gerekçeli kabul etmesini bekleyerek kendi sözünde çelişir. Olayı yaşayan kişi tüm yapıyı görmese de yapı onun seçeneklerini etkiler.

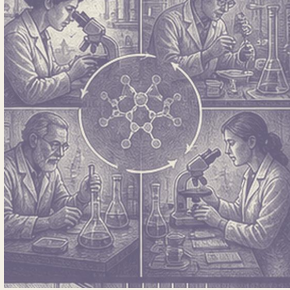
İletişim eylemi bazı normları yalnız içerik olarak değil, konuşmanın yapılabilmesinin koşulu olarak varsayar. Mekanizma görüldüğünde benzer görünen iki olayın neden farklı sonuç verdiği anlaşılır.

Bu önkoşullardan ayrıntılı siyasi düzen çıkarmak ek argüman ister; soyut ideal gerçek eşitsizliği kendiliğinden çözmez. Tek etkileyici olayın bütün toplumlar adına konuşmasına izin verilmemelidir.

Tartışmada yalnız söyleneni değil, sözü ciddiye alabilmek için iki tarafın sessizce kabul ettiği kuralları bulun. Tartışmayı reddeden kişi bile reddini anlaşılır kılmak için iletişim koşullarından bazılarını kullanır. Kavramı önce kendi davranışımızda aramak onu kolay suçlama aracından kurtarır.

OKUMA EŞİĞİ 2 / 3

Ayrıntılardan büyük resme

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Dil araştırmanın dışında değildir
- Wittgenstein ve dil oyunları
- Peirce ve sınırsız araştırma topluluğu
- Anlamak için zaten anlamaya ihtiyaç var

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- İdeal iletişim topluluğu
- Bilgi ilgileri
- Üç meşru sosyal bilim yaklaşımı
- Amaçlı eylemi açıklamak

Bağlantı sorusu: “Dil araştırmanın dışında değildir” ile “Anlamak için zaten anlamaya ihtiyaç var” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “İdeal iletişim topluluğu” bu yolu nasıl değiştirebilir?

İdeal iletişim topluluğu

Geçerli bir normun, etkilenebilecek herkesin baskısız ve bilgili tartışmada kabul edebileceği biçimde savunulması gerekir. Yazar tekil olayı daha geniş bir yapının belirtisi olarak okumamızı ister.

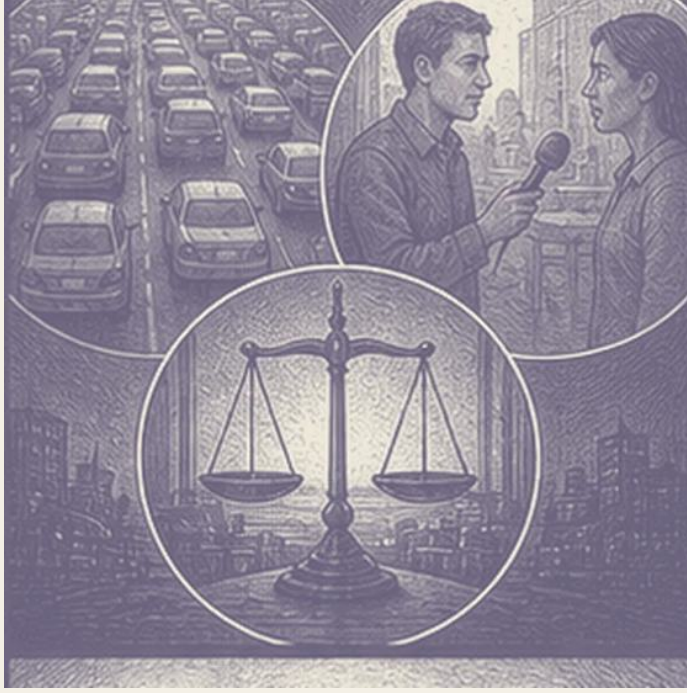
Mahalle parkı kararını yalnız mülk sahipleri alırsa çocukların, kiracıların ve engelli kullanıcıların gerekçeleri masaya hiç gelmez. Örneği hatırlamak, kuru kavramı ezberlemekten daha kalıcı bir yol sunar.

Evrenselleştirme tek kişinin vicdanından iletişim topluluğuna taşınır; kararın sonucu sessiz kalanların açısından sınanır. Neden ile sonuç arasındaki ara adımlar kitabın asıl açıklama gücünü taşır.

Gerçek toplantılar güçten arınmış değildir; para, dil becerisi ve statü kimin konuşabildiğini etkiler. İnsan niyeti ile kurumsal sonuç her zaman aynı yönde ilerlemez.

Bir karar öncesi etkilenip odada bulunmayan kişileri listeleyin ve itirazlarını en güçlü biçimde kurun. İdeal topluluk mevcut toplantının resmi değil, mevcut dışlamaları eleştirecek karşılaştırma ölçüsüdür. Ortalama sonuç kadar bedeli kimin ödediğini de görmek gerekir.

Bilgi ilgileri

Apel ve yakınındaki eleştirel gelenek, araştırmacının teknik kontrol, karşılıklı anlama ve özgürleştirici özdüşünüm gibi farklı bilgi ilgileri taşıyabileceğini savunur. Bu cümle sonuçtan önce hangi şartların oluştuğunu araştırmaya çağırır.

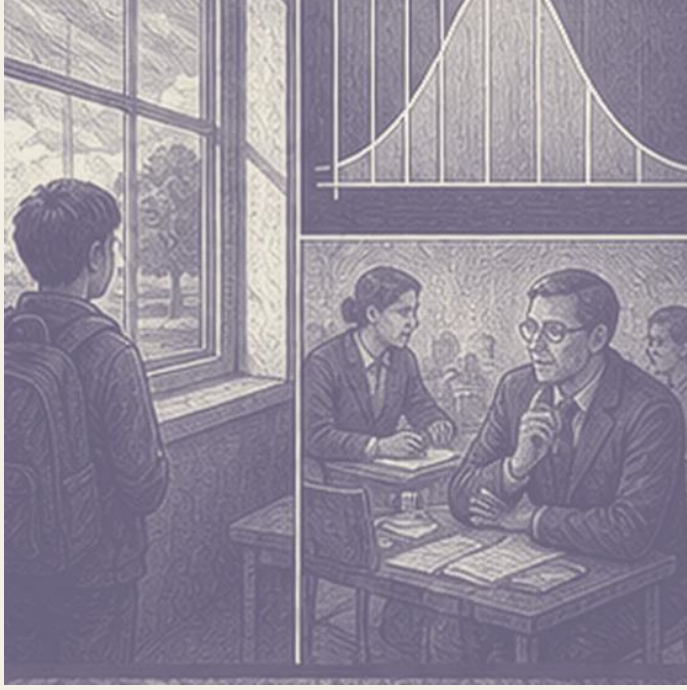
Trafik verisi akışı hızlandırır, yolcu görüşmesi gecikmenin anlamını gösterir, eşitsizlik analizi hangi mahallenin bedeli ödediğini sorar. Sahne, kavramı tanımdan çıkarıp insan yüzü ve gerçek bedelle buluşturur.

Aynı konu öngörü, yorum ve eleştiri amaçlarıyla farklı yöntemler gerektirir; amaç yöntemin neyi başarı sayacağını etkiler. Bu bağlantı niyet ile sonuç arasındaki mesafeyi görünür tutar.

İlgi sözü sonucu keyfî tercihe indirgemez; her yaklaşım kanıt ve gerekçe bakımından denetlenmelidir. Açıklama olasılık gösterir; değişmez kader ilan etmez.

Bir araştırmacının neyi bilmek istediği kadar bu bilginin kimin hangi eylemine hizmet edeceğini sorun. Bilgi ilgisini açık etmek araştırmacının gizli tarafsızlık iddiasını daha dürüst hale getirebilir. Görev tek doğruyu ezberlemek değil, yanlış kurulmuş soruyu fark etmektir.

Üç meşru sosyal bilim yaklaşımı

Apel açıklayıcı-yasa arayan, tarihsel-hermenötik ve eleştirel-yeniden kurucu araştırmaları rakip ordular değil farklı soruların meşru araçları olarak ayırır. Kavram, hazır cevap vermekten çok dikkatin yönünü değiştirir.

Okuldaki devamsızlığı oranlarla ölçmek, öğrencinin deneyimini görüşmek ve kuralın adaletsizliğini tartışmak aynı sorunun üç yüzünü açar. Bir ayrıntı değiştiğinde sonucun da değişmesi, kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Yöntem araştırma nesnesinin yapısına ve bilgi amacına göre seçilir; sonuçlar birbirini düzeltebilir. Burada önemli olan adımları sırayla izlemek ve hiçbirini doğal kabul etmemektir.

Üçlü şema her disiplinin sınırını kesin biçimde çizmez; birçok çalışma yöntemleri karıştırır. Kitabın dönemi ve seçtiği örnekler hesaba katılmadan kavram kolayca dogmaya dönüşür.

Tek yöntemle yetinmeden önce cevapsız kalan neden, anlam ve güç sorularını ayrı ayrı not edin. Yöntem çoğulluğu kuralsızlık değil, soruya uygun kanıt biçimlerinin hesap vermesi demektir. Dijital araç değişse bile güven, korku, itibar ve güç ilişkileri yeni biçimde sürebilir.

Amaçlı eylemi açıklamak

İnsan eylemi amaç ve araç ilişkisiyle anlaşılır; pratik çıkarım kişinin isteği ve duruma dair inancından davranışa geçişi gösterir. Bundan sonraki tartışma bu temel bağlantının ne kadar taşınabileceğini sınar.

Yağmur yağacağına inanan ve ıslanmak istemeyen kişi şemsiye alır; hareket gerekçe zinciri içinde anlam kazanır. Örneğin gücü süslü olmasında değil, neden ile sonucu yan yana getirmesindedir.

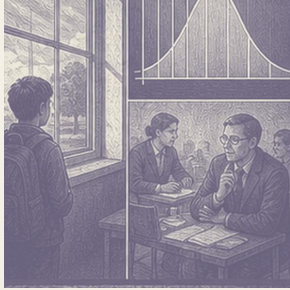
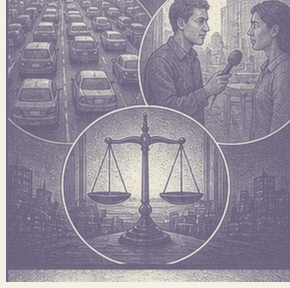
İnanç ile amaç eylemi anlaşılır kılar, gerçek dünya ve alışkanlıklar da bu gerekçenin davranışa dönüşmesini etkiler. İlişki tek yönlü değildir; sonuç da kendisini doğuran koşulları değiştirebilir.

İnsan her zaman en uygun aracı seçmez; duygu, bilgisizlik ve çelişkili amaçlar pratik çıkarımı bozar. Kanıt, yorum ve değer yargısını ayrı tutmak burada özellikle önemlidir.

Bir davranışın mantığını kurarken kişinin neyi istediğini ve neye inandığını onun yerine varsaymadan araştırın. Gerekçeler kişinin davranışını açıklayabilir; fakat gerekçenin doğru ve ahlaki olması ayrıca tartışılır. Başka türlü olsaydı ne değiştirdi sorusu fikri gerçek bir olayda sınar.

OKUMA EŞİĞİ 3 / 3

Son sorulara yaklaşırken

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

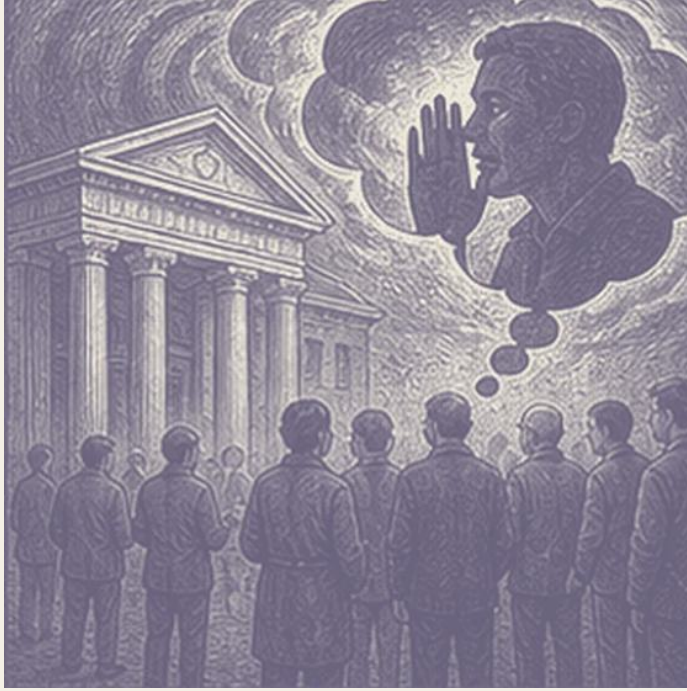
- İdeal iletişim topluluğu
- Bilgi ilgileri
- Üç meşru sosyal bilim yaklaşımı
- Amaçlı eylemi açıklamak

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Kendi kendini gerçekleştiren bilgi
- İdeoloji eleştirisi
- Psikanaliz eleştirel model olabilir mi?
- Açıklama ile anlamayı uzlaştırmak

Bağlantı sorusu: “İdeal iletişim topluluğu” ile “Amaçlı eylemi açıklamak” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Kendi kendini gerçekleştiren bilgi” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Kendi kendini gerçekleştiren bilgi

İnsanlar haklarındaki kuramı öğrenip davranışlarını değiştirebildiği için sosyal bilim bilgisi incelediği dünyaya geri döner. Bu ayrım kitabın geri kalanında izlenecek yolu açar.

Banka batacak haberi yayılınca insanlar para çeker ve önce yanlış olabilecek tahmin bankayı gerçekten zor durumda bırakır. Aynı olayı başka kişinin gözünden görmek görünmeyen maliyeti açığa çıkarabilir.

Yorum aktörlerin beklentisine girer, beklenti eylemi değiştirir ve ilk ölçümün koşulları artık aynı kalmaz. Kavram ancak bu ara hareketler açıkça görüldüğünde gerçek bir düşünme aracına dönüşür.

Her tahmin kendi kendini gerçekleştirmez; kurumun gücü, güven ve alternatif bilgi sonucu belirler. Kavram bazı olaylarda merkezde, bazılarında yalnız yardımcı etkindir.

Bir tahmini paylaşmanın yalnız doğru olup olmadığını değil, yayıldığında hangi davranışı üreteceğini de hesaba katın. Ekonomik tahminlerin piyasayı değiştirmesi sosyal bilimin incelediği dünyadan tamamen ayrı olmadığını gösterir. Bir haftalık küçük gözlem, büyük iddianın gündelik karşılığını gösterebilir.

İdeoloji eleştirisi

İnsanların kendi söylediklerini anlamak önemlidir, fakat güç ilişkileri ve bastırılmış çıkarlar bu öz yorumu çarpıtabildiği için eleştirel açıklama gerekir. Böylece soyut kavram, gözlenebilir bir ilişkiye dönüşür.

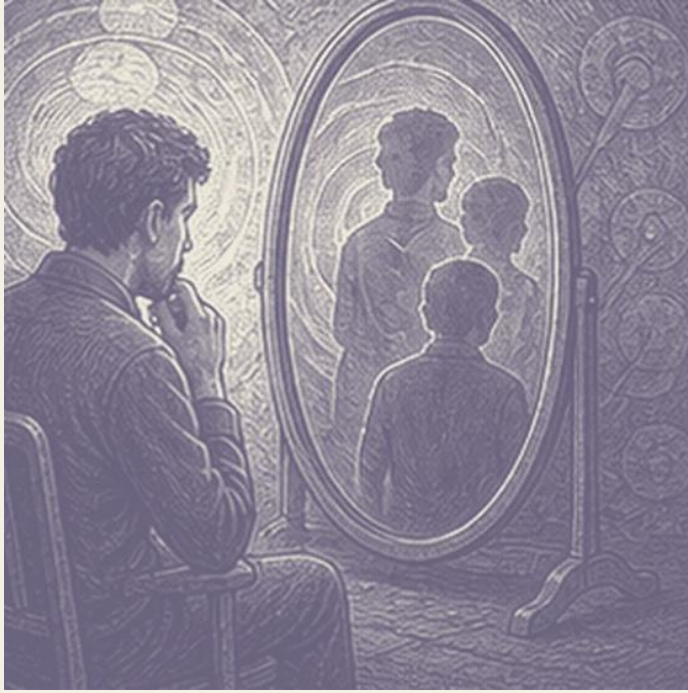
Çalışan sürekli fazla mesaiyi 'aile gibi şirketiz' diye savunur; aynı dil ücret talep etmeyi nankörlük gibi gösterebilir. Bu küçük olay büyük haritanın neresine bakmamız gerektiğini gösteren bir işarettir.

İdeoloji belirli düzeni doğal ve tartışılmaz sunar; karşılaştırma ve özdeşleşim kişiyle kendi sözü arasındaki gerilimi görünür kılar. Açıklamanın sınanacağı yer, varsayılan halkanın gerçekten çalışıp çalışmadığıdır.

Araştırmacı başkasının gerçek çıkarını tek başına bildiğini iddia ederse yeni bir vesayet ve üstünlük kurabilir. Yazarın dışarıda bıraktığı deneyimler kavramın sınırını görmek için dinlenmelidir.

Bir kişinin sözünü küçümsemeden, o sözü söylemenin ödül ve ceza koşullarını da araştırın. Eleştiri kişinin sesini susturursa özgürleştirme iddiasıyla kendi iletişim kuralını ihlal eder. Bugüne taşımak geçmiş kopyalamak değil, aynı mekanizmayı yeni koşullarda aramaktır.

Psikanaliz eleştirel model olabilir mi?

Apel psikanalizde neden açıklaması ile kişinin kendi hayat anlamını yeniden kurmasının birleşebileceği bir model görür. Yazarın temel hamlesi tam olarak bu görünmeyen bağı açığa çıkarmaktır.

Kişi her eleştiride öfkelenmesini çocukluk deneyimiyle bağladığında davranış hem nedensel geçmiş hem yeni öz-anlama kazanır. Sahneyi yavaşlatınca tek karar sandığımız şeyin öncesindeki etkiler belirginleşir.

Yorum danışanın tanınmasıyla dönüşür; doğru açıklama yalnız dış gözlemcinin raporu değil kişinin özgürleşen özdüşünümüne katılır. Bu süreç görünür olunca kişisel tercih ile yapısal baskı birbirinden ayrılabilir.

Psikanalizin bilimsel kanıtı ve terapistin otoritesi tartışmalıdır; model bütün sosyal bilimlere kopyalanamaz. Eleştirinin hedefi çoğu zaman soru değil, cevabın gereğinden fazla büyütülmesidir.

Bir açıklamanın kişiye etiket yapıştırmak mı yoksa kendi örüntüsünü görüp değiştirme gücü vermek mi olduğunu sorun. Özdüşünüm açıklamayı dış hükümden kişinin değişebilir benlik anlayışına bağlamayı amaçlar. Karar öncesinde seçeneği olmayan kişiyi hesaba katmak tartışmayı dürüstleştirir.

SONUÇ · KÖPRÜ

17. DURAK

Açıklama ile anlamayı uzlaştırmak

Apel'in çözümü bir yöntemi ötekine yutmak değil, insan eyleminin hem nedensel koşullu hem anlamlı ve eleştirilebilir olduğunu kabul eden geniş bilim kuramıdır. Bu nokta atlanırsa fikir kolayca yanlış bir slogana dönüşür.

Grevde ücret verisini, işçilerin onur anlatısını ve sendika içindeki söz hakkını birlikte inceleyen çalışma üç ayrı gerçeği aynı hikâyede tutar. Gündelik ayrıntı, soyut düşüncenin hayata değdiği noktayı görünür kılar.

Nedensel model örüntüyü, hermenötik anlamı, eleştiri ise bozulmuş iletişim ve değişme imkânını gösterir. Mekanizma aynı sonucu her yerde garanti etmez; bağlam onun gücünü artırır ya da azaltır.

Her araştırmada üç yöntemin eşit ölçüde kullanılması gerekmez; soru ve kanıt hangi birleşimin yararlı olduğunu belirler. Geçmiş bugünün kopyası saymak kadar aralarında bağ yokmuş gibi davranmak da yanıltır.

Bir sosyal sorun raporunda sayıyı insan hikâyesiyle, hikâyeyi de güç ve karşı kanıtla çapraz denetleyin. Köprü kurmak farkları yok etmek değil, her yöntemin ne getirdiğini ve nerede durduğunu bilmektir. Bu soru, kitabın düşüncesini günlük bir alışkanlığa dönüştürebilir.

SON DURAKLAR · SINIR

18. DURAK

Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer

Bu yaklaşım 'sayısal araştırma insanı anlamaz, yalnız sohbet gerçektir' demez. Ölçüm ile yorumun farklı sorulara cevap verdiğini ve eleştirel iletişim içinde birbirini denetlemesi gerektiğini savunur.

Yoksulluk oranı kaç kişinin zorlandığını gösterir; görüşme zorluğun nasıl yaşandığını; kurum analizi de bu yükün neden belirli gruplarda toplandığını açıklar. Biri diğerinin yerine geçmez.

Okur her iddiada yöntem, bilgi amacı, katılımcının öz yorumu ve güç koşulunu ayrı adlandırmalıdır. Bu dört başlık açıklama-anlama kavgasını soyut kutuplaşmadan çıkarır.

SON DURAKLAR · TARTIŞMA

19. DURAK

Kitap hakkında süren tartışma

Apel, hermenötik ile analitik dil felsefesini Peirce üzerinden birleştirip iletişim etiğine giden özgün bir yol açtı. Habermas'la yürüttüğü tartışmalar söylem etiğinin temelini biçimlendirdi.

Eleştiriler aşkınsal-pragmatik önkoşulların tarihsel çeşitlilikten fazla evrensel sonuç çıkardığını, ideal iletişim topluluğunun gerçek güç eşitsizlikleri karşısında soyut kalabildiğini ve terapötik eleştirinin vesayet riski taşıdığını söyler.

Pozitivist 'ölçemediğini bilmiyorsun' der, hermenötikçi 'anlamını bilmeden neyi ölçtüğünü bilmiyorsun' diye yanıtlar; Apel ikisine de gerekçenin eleştiriye açık ortak dilini sorar.

SON DURAKLAR · BUGÜN

20. DURAK

Bugüne taşınan üç soru

Bu soru neden mi, anlam mı, özgürleşme mi arıyor? Kim konuşabiliyor? Hangi itiraz daha baştan dışarıda kalıyor?

Bir haber seçin; sayısal açıklamasını, olayın içindeki kişinin anlamını ve düzeni eleştiren soruyu üç kısa paragraf halinde yazın.

Okur aynı grevi yalnız ekonomik oran veya yalnız duygusal hikâye olarak görmeyip iki bilgiyi adil konuşma koşulunda birleştirdiğinde Apel'in köprüsünden geçmiş olur.

SON DURAKLAR · ÖZ**21. DURAK****Bir cümlede kitabın özü**

İnsan toplumu hem nedenlerin işlediği hem insanların anlam verip itiraz ederek koşulları değiştirdiği bir dünyadır; iyi sosyal bilim açıklama, anlama ve eleştiriye doğru soruda buluşturur.

Akılda tutulacak son görüntü, mavi-mor bir köprünün bir ucunda ölçüm araçları, öteki ucunda konuşan insanlar ve ortasında herkesin sesini taşıyan açık bir yuvarlak masa.

Apel bizi yöntem savaşında taraf seçmeye değil, insanı sayıdan da kendi sözünden de mahrum bırakmayan eleştirel bir araştırma dili kurmaya çağırır.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

[1] Heidelberg University Library - Transformation der Philosophie (1973)

[2] MIT Press - Understanding and Explanation

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

Apel bizi yöntem savaşında taraf seçmeye değil, insanı sayıdan da kendi sözünden de mahrum bırakmayan eleştirel bir araştırma dili kurmaya çağırır.